Nieuwsbrief 27 Najaar 2016

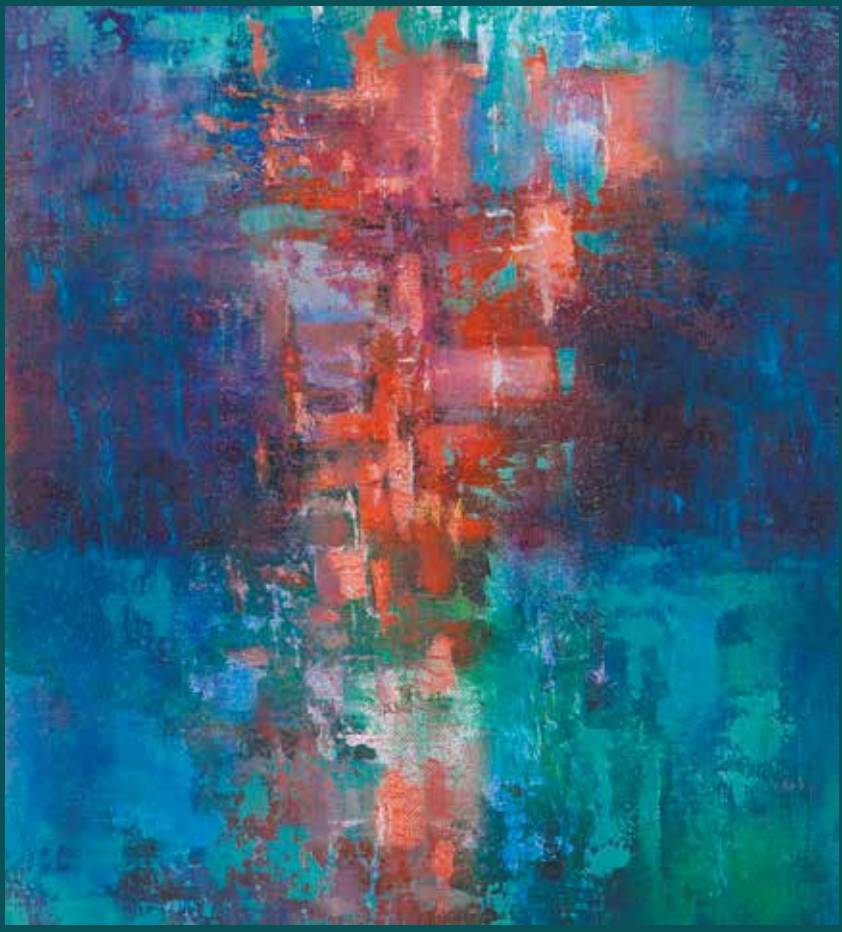

Het mysterie van de oerwoorden van Genesis

Na 15 jaar: Weekspreuken in nieuwe vertaling

Stichting Rudolf Steiner Vertalingen

Stichting Rudolf Steiner Vertalingen
Nieuwsbrief nr. 27 najaar 2016

Secretariaat
Floris Lambrechtsen, penningmeester
Kadoelenweg 220
1035 NN Amsterdam
06 42 69 37 92
floris@lambrechtsen.eu

www.steinervertalingen.nl

ING NL88 INGB 0000698 388
Triodos Bank NL80 TRIO 0212 1852 25
KvK Utrecht 41183837

Bestuur
Jana Loose, voorzitter
Mayke Marechal-de Witt Hamer, secretaris
Floris Lambrechtsen, penningmeester
Quirine Vervloet

Redactie
Roel Munniks, voorzitter
Frans van Bussel
Michel Gastkemper

Uitgever
Uitgeverij Christofoor
Femke de Wolff, contactpersoon

Redactie Nieuwsbrief
Jana Loose

Vormgeving
Jaap Verheij

Afbeelding omslag:
Ontwerp van Sonia van der Klift voor de uitgave *Het Bijbelse scheppingsverhaal*

In het begin

Het boek Genesis begint niet met de schepping van hemel en aarde.

Het Bijbelse scheppingsverhaal dat net in een eerste Nederlandse vertaling is verschenen in onze serie Werken en Voordrachten van Rudolf Steiner, richt alle aandacht op dit eerste boek uit het Boek der Boeken. Het woord *Genesis* is te vertalen met 'wording', alles begint dan ook met de wordende beweging van geestelijke wezens. 'Machtige oerwoorden' zijn het volgens Rudolf Steiner, klanken die tot de schepping leiden.

Om die woorden op de juiste wijze te kunnen begrijpen en te vertalen is het wel nodig om zelf in beweging te komen. Alleen zo kun je de beeldende en ritmisch scheppende kracht ervan nabij komen. De taal van Genesis is zo gevormd dat ze beelden of imaginaties als geestelijke herinneringen wakker weet te roepen. De oefening die daarbij hoort klinkt in de oproep aan de mensenziel in de Grondsteenspreuk die het fundament van de Antroposofische Vereniging is: 'Oefen geest-herinneren'.

Ook de *Weekspreuken* helpen de ziel in beweging te komen door het innerlijk meeleven met de seizoenen, van Pasen tot Pasen. Rudolf Steiner schreef in zijn eerste voorwoord in 1912/13 dat hij ernaar streefde 'tot uitdrukking te brengen wat er in de ziel tot klinken wordt gebracht als zij zich met het leven van het jaar verenigt'.

De weekspreuken zijn in veel talen verschenen, ook in het Nederlands. De laatste uitgave, onder de titel *Meditaties voor de weken van het jaar*, verscheen vijftien jaar geleden. Deze uitgave is inmiddels uitverkocht en daarom is het hoog tijd voor een nieuwe uitgave. We zoeken naar mogelijkheden om binnen afzienbare tijd, buiten onze normale reeks om en in een eigen formaat, een nieuwe vertaling van de weekspreuken te laten verschijnen. Een lakmoesproef voor iedere vertaling van de weekspreuken is: hoe klinken de spreuken als je ze hardop spreekt of innerlijk in de

ziel laat klinken. Met zijn nieuwe vertaling is Roel Munniks erin geslaagd zoveel mogelijk van het ritme van de oorspronkelijke tekst te behouden, waardoor de vertaling buitengewoon ritmisch, klank- en kleurrijk, en soms verrassend vindingrijk is.

Iedere nieuwe publicatie vervult ons met blijdschap en dankbaarheid. Nog steeds, en steeds weer, zijn we onze begunstigers dankbaar voor de trouwe steun die het mogelijk maakt om Steiners werk in Nederlandse vertaling beschikbaar te stellen.

Namens het bestuur, Jana Loose, voorzitter

Gesprek met Tineke Croese

Over Het Bijbelse scheppingsverhaal

In een Nederlandse vertaling verschijnen dit najaar voordrachten van Rudolf Steiner uit 1910 over het Bijbelse scheppingsverhaal. Hij hield deze in München in aansluiting op de eerste opvoering van het mysteriedrama *De poort van de inwijding*. Feike Weeda tekende voor het nawoord, Tineke Croese voor de vertaling. Ik spreek voor de *Nieuwsbrief* met Tineke Croese en vraag naar haar ervaringen bij het vertalen en naar de inhoud van deze reeks van tien voordrachten.

Steiner spreekt in deze voordrachten alleen over het begin van het Oude Testament, de eerste twee hoofdstukken van Genesis. Daarin wordt verhaald over de schepping van hemel en aarde, hoe God de wereld schiep in zeven dagen. De vraag is hoe je dat verhaal van die scheppingsdaad in de huidige tijd met je verstand kunt begrijpen. Is het überhaupt wel te begrijpen of moet je het eigenlijk als een fantasieverhaal beschouwen? Steiner loopt de tekst nauwgezet na en legt uit dat die zeer precies het ontstaansproces weergeeft. Hij gaat daarbij uitgebreid in op de oorspronkelijke Hebreeuwse taal waarin Genesis is geschreven.

Oerklanken en de Hebreeuwse taal

Vertaler Tineke Croese begon zich via het werk van schrijfster Carry van Bruggen te interesseren voor de joodse cultuur en spiritualiteit. Ze ontdekte dat die spiritualiteit hier en daar verrassende raakpunten heeft met de antroposofie. Het was voor haar heel bijzonder om mee te werken aan de vertaling van juist deze voordrachten over het Bijbelse scheppingsverhaal.

Ik vraag Tineke wat zij het meest opmerkelijke aan deze voordrachten vindt. Ze vertelt dat Steiner Genesis leest vanuit het evolutieproces dat hij beschrijft in *De wetenschap van de geheimen der ziel* en het daar ook mee verbindt. Dat was een eye-opener – zulke verbanden kun je niet leggen als je niet over de geestelijke ervaringen van Steiner beschikt. Een half jaar vóór deze voordrachten is Steiners boek *De wetenschap van de geheimen der ziel* uitgekomen. Hij trakteert nu zijn toehoorders, die ook de première van zijn eerste mysteriedrama hebben meegemaakt, op een blik op Genesis die diepliggende lagen ervan belicht.

Volgens Steiner is het een geluk dat Genesis is overgeleverd in de Hebreeuwse taal. De klanken van deze taal en de lettertekens waarin ze gevat zijn, hebben nog veel bewaard van de krachten die vanuit de kosmos schep-

pend inwerken op mens en wereld. Zo opent Genesis in het Hebreeuws met de woorden *beresjiet bara elohim…*: het bekende 'In het begin schiepen de Elohim…' Steiner weet duidelijk te maken welke scheppende krachten of kwaliteiten achter de klanken van deze woorden schuilgaan. Hij laat zien dat de klanken van het woord *beresjiet* al aangeven dat er een begin wordt gemaakt met het scheppingsproces: er is sprake van een omhulling (de b-klank) van waaruit geestelijke wezens naar buiten kijken (de r-klank). Die geestelijke wezens, de Elohim, verlangen ernaar zich naar buiten toe te openbaren (de sj-klank). Deze bijzondere visie op de kwaliteit van klank is volgens Tineke overigens ook in de joodse esoterie terug te vinden.

Elohim en Jahweh

Een ander punt dat Tineke opviel aan deze voordrachten is de manier waarop Steiner de Elohim en Jahweh benadert. Op andere plaatsen, zoals in zijn evangelievoordrachten, heeft hij het ook wel over de Elohim en Jahweh, maar niet zo duidelijk op deze manier. Steiner spreekt over de zeven Elohim als de wezens die de schepping bewerkstelligen, waarbij ze elk hun eigen inbreng hebben in het geheel. Dat is het geval bij het scheppingsproces van de wereld, bij de schepping van de mens gaat het anders. Vlak voor de schepping van de mens bereiken de Elohim een nieuwe fase in hun gezamenlijke ontwikkelingsproces. Zij worden van een groep waarin elk zijn eigen kwaliteiten heeft, een eenheid. Die eenheid van Elohim noemt Steiner Jahweh-Elohim, en deze Jahweh-Elohim is het goddelijk wezen dat de mens schept.

In de meeste Bijbelvertalingen wordt Elohim weergegeven met God en Jahweh met de Heer of de Here God. In het eerste hoofdstuk van Genesis is sprake van de Elohim, wat in de gewone vertalingen niet als meervoud, maar als enkelvoud wordt weergegeven: God. In het tweede hoofdstuk is sprake van Jahweh, die de mens schept: de Here God. Elohim wordt Jahweh. Moderne Bijbelexegeten zeggen dan dat je in deze twee hoofdstukken, vanwege die verschillen, een tekst hebt die teruggaat op twee verschillende auteurs. De auteur van het eerste hoofdstuk wordt de elohist genoemd, die van het tweede de jahwist. Steiner veegt de vloer aan met deze visie.

Steiner behandelt dus alleen de eerste twee hoofdstukken van Genesis. Hij laat zien op welke manier de fysieke aarde ontstaan is uit het geestelijke.

Vertalen is scheppen

Ik vraag Tineke naar haar ervaring bij het vertalen, wanneer is zij ermee begonnen? Ze vertelt dat zij van oktober 2015 tot juni 2016 aan de vertaling heeft gewerkt. Natuurlijk niet fulltime en ook niet elke dag. Zij kan hooguit vier tot zes uur per dag de benodigde concentratie ervoor opbrengen. Vervolgens is het redacteur Frans van Bussel die met haar daarover in gesprek gaat, om haar vertaling aan te scherpen. *Aufsteigen* bijvoorbeeld, is dat opstijgen of opklimmen? Dat woord gebruikt Steiner wanneer hij spreekt over de elementen: naast aarde, water, lucht en warmte zijn er ook de ijlere elementen lichtether, klankether en levensether. Het is een 'klimmende reeks', zou je kunnen zeggen. Aufsteigen vertaal je dan ook met 'opklimmen', en niet met 'opstijgen' – opstijgen is een gebeuren dat zich in het element lucht afspeelt. De schepping van de elementen vindt

niet in het luchtelement plaats, dat zou niet kunnen, je moet je die veel abstracter voorstellen. Zulke subtiliteiten komen eruit in het redactieproces. Als vertaler word je je door dit redactieproces nog beter bewust van de fijne nuances van taal. Dat is verrijkend, en vooral: zo ontstaat de betere versie.

Vertalen is ook scheppen. Je moet je duidelijk voor de geest kunnen halen welke beelden Steiner schetst bij het scheppingsproces, bij de evolutie, om die ten slotte in goed Nederlands weer te geven. Het vertalen zelf is een scheppingsproces. Taal en scheppen komen bij het vertalen heel dicht bij elkaar. En taal en scheppen, dat is nou net een van de onderwerpen van de voordrachten over het Bijbelse scheppingsverhaal.

Het geestelijke is het eerste

In Steiners benadering van het Bijbelse scheppingsverhaal is het geestelijke er het eerst, daarna komt het fysieke. De mens staat in geestelijke zin vooraan in de evolutie. Steiner legt uit hoe dat precies zit, want in het Bijbelse scheppingsverhaal verschijnt de mens toch pas op het laatst, op de zesde scheppingsdag? Dat is belangrijk om in te zien, want pas dan kun je je eigen oorsprong als mens begrijpen.

Bij het schrijven van zijn boek *De wetenschap van de geheimen der ziel* heeft Steiner bij het hoofdstuk over de evolutie van de wereld, waarin hij oude fasen in de ontwikkeling beschrijft, de Bijbel er bewust buiten gehouden. In de voordrachten over het Bijbelse scheppingsverhaal brengt hij wel expliciet de verbinding tot stand tussen *De wetenschap van de geheimen der ziel* en Genesis en onthult hij de geheimen achter de woorden van Genesis.

Het was aanvankelijk de bedoeling van Steiner dat acteur Max Gümbel Seiling een deel van Genesis in een recitatie tot klinken zou brengen. Maar daarvan moest hij afzien. Het probleem was dat er na de voordrachten een kloof was ontstaan tussen de gangbare vertalingen en wat Steiner als de werkelijke inhoud van Genesis naar voren had gebracht. Steiner zag geen kans om op korte termijn met een eigen vertaling te komen die wél bij zijn voordrachten aansloot. Ook later is het er niet meer van gekomen. Maar de voordrachten zijn er nog.

Michel Gastkemper

Het Bijbelse scheppingsverhaal

Fragmenten uit de voordrachten

In het begin schiepen de goden hemel en aarde

Datgene wat Genesis wordt genoemd, begint niet met de weergave van iets materieels, niet met een voorstelling van iets wat we met onze ogen in de uiterlijke, fysieke wereld zouden kunnen zien. En we zullen ons er in de loop van deze voordrachten voldoende van overtuigen hoe onjuist het zou zijn, als we de woorden van de eerste passages van Genesis zouden betrekken op zaken of gebeurtenissen die we met uiterlijke ogen kunnen zien, die we kunnen beleven als we met uiterlijke zintuigen de wereld verkennen. Zolang we daarom met de woorden 'hemel en aarde' nog maar iets verbinden wat een restant van het zintuiglijk zichtbare bevat, zijn we nog niet op het punt gekomen waar de eerste passages van Genesis naar verwijzen.

[...]

Laten we ons het moment voorstellen waarop uit een gemeenschappelijke planetaire toestand het zonneachtige naar buiten treedt en voortaan zijn krachten van buitenaf naar het aardse gebied toestuurt. Laten we bedenken dat daarmee ook de mogelijkheid was geschapen dat in het aardse het vaste, wat we tegenwoordig in stoffelijke zin het vaste noemen, werd voorbereid, dat het zich in dat aardse milieu als het ware verdichtte. Houden we dit moment voor ogen, dan hebben we het tijdstip waarmee Genesis, waarmee de Bijbel begint. Over deze toestand

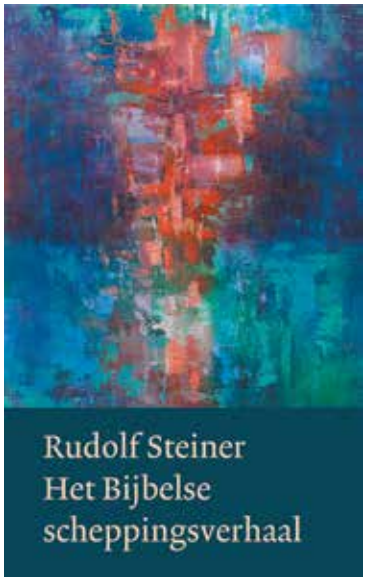

wordt gesproken. We mogen met het eerste woord uit Genesis beslist niet dat abstracte, schimmige verbinden waar we tegenwoordig op doelen wanneer we bijvoorbeeld de woorden 'In het begin' uitspreken.

[...]

Laten we dus voorlopig alles vergeten wat een hedendaagse mens kan voelen en denken bij het uitspreken van de woorden 'In het begin schiepen de goden hemel en aarde'. Laten we [...] proberen ons het volgende beeld voor ogen te stellen. Er is een levend, beweeglijk elementair geheel, daarin werkt iets vurigs, iets gasvormigs, iets waterigs. In dit elementaire, werkzame, bewegende geheel leven geestelijke wezens,

leeft een groep geestelijke wezens die denken. Dit productieve denken is hun activiteit, en uit dit productieve denken groeit het doel om hun hele werkzaamheid te richten op het beeld van de mens.

De 'oerwoorden' van Genesis

Er is in deze tijd nauwelijks een andere mogelijkheid om licht te werpen op de wereld waar in Genesis op gewezen wordt, dan met behulp van de geesteswetenschap. Maar door deze geesteswetenschap hebben we in zekere zin ook een mogelijkheid om wat we zouden kunnen noemen het mysterie van de oerwoorden waarmee de Bijbel begint, te benaderen en iets na te voelen van wat in deze oerwoorden besloten ligt.

Waaruit bestaat dan eigenlijk het bijzonder kenmerkende van deze oerwoorden? Als ik me eerst abstract mag uitdrukken, dan moet ik zeggen: het bestaat hieruit dat ze in de Hebreeuwse taal geschreven zijn, in een taal die heel anders op de ziel inwerkt dan een willekeurige moderne taal dat kan doen. Ook al heeft deze taal waarin wij de eerste delen van de Bijbel nu voor ons hebben, deze werking tegenwoordig niet meer, ooit heeft die zo gewerkt dat wanneer een letter daarvan in de ziel opklonk, er in die ziel een beeld gewekt werd. In de ziel van degene die de woorden met volle aandacht op zich liet inwerken, rezen in een bepaalde harmonie, zelfs in een organische samenhang beelden op die te vergelijken zijn met wat de helderziende vandaag de dag nog waar kan nemen wanneer hij zich van de materiële naar de bovenzinnelijke werkelijkheid begeeft. Ik zou willen zeggen: de Hebreeuwse taal, of beter gezegd de taal van de eerste passages van de Bijbel, vormde een soort middel om in de ziel beeldende voorstellingen wakker te roepen die heel dicht bij de beelden kwamen die de helderziende geschonken worden, wanneer hij in staat is vrij van zijn lichaam in de bovenzinnelijke regionen van het bestaan waar te nemen.

Willen we van deze machtige oerwoorden van de mensheid een enigszins levend beeld krijgen, dan zal het noodzakelijk zijn dat we afzien van alles wat een moderne taal zo schimmig, zo bloedeloos maakt in haar werkingen op de ziel, en dat we ons een begrip verschaffen van het geweldig vitale, wakker schuddende en scheppende dat een reeks klanken in deze oude taal kon hebben. En daarom is het enorm belangrijk dat wij in de loop van deze voordrachten ook proberen ons die beelden enigszins voor te stellen die in zo'n vroegere Hebreeuwse leerling opdoken, wanneer een bepaalde klank scheppend in zijn ziel werkzaam was en daarin een beeld liet verschijnen. U ziet hieraan dat er een heel andere weg nodig is om in dit historische geschrift door te dringen dan alle wegen die tegenwoordig worden gekozen om zulke oude geschriften te begrijpen.

De evolutie van de mens

De mensen zullen hun eigen oorsprong pas begrijpen wanneer ze bereid zijn zich voor te stellen dat er oorspronkelijk bij het ontstaan van de aarde een innerlijk-geestelijke werkelijkheid was, daarna iets astraals, daarna iets etherisch, en dat er vervolgens van de fysieke toestand allereerst de warmtetoestand was en daarna pas de luchttoestand. En zelfs wat het moment betreft waarop ons na de zes scheppingsdagen verteld wordt: 'En Jahweh-Elohim blies de mens de levende adem in' – zolang de mensen niet bereid zijn zich bij dit moment fysiek een warmte-

en luchtmens voor te stellen, zolang ze denken dat er toen al iets van een mens van vlees en bloed bestond, zo lang zullen de mensen hun eigen oorsprong niet begrijpen. Uit het fijnere ontstaat het grovere, niet uit het grovere het fijne. Het is voor een modern bewustzijn wel heel vreemd om zo te denken, maar het is de waarheid.

Het realisme van Genesis

Als u dit beziet, dan is het, zou ik zeggen, zonneklaar dat de oude zieners die ons Genesis geschonken hebben, met volledige helderziende kracht de geheimzinnige processen konden waarnemen in de tijd dat de mens nog verborgen leefde in etherische hoogten, voordat hij naar beneden viel uit de gebieden waar de Serafijnen en Cherubijnen heersen. Zo realistisch schildert de Bijbel, die niet zomaar wat metaforen of juist puur concrete beelden wil schetsen, maar die ons wil overbrengen wat zich toont aan het helderziende bewustzijn.

De mensen van tegenwoordig kennen de voorstellingen uit oude tijden maar slecht. Vandaag de dag wordt de Bijbel vaak bekritiseerd, alsof die zo naïef was dat hij ons zou vertellen: 'Wat eens het paradijs was, was een grote tuin vol prachtige, mooie bomen, daarin liepen leeuwen en tijgers rond, en midden daarin waren ook de mensen.' Tja, dan is kritiseren gemakkelijk, en een frivole criticus ging zover dat hij erop attent maakte: als het werkelijk zo geweest was, hoe zou het de mens dan zijn vergaan als hij in zijn naïviteit een keer zijn hand had uitgestoken naar zo'n wilde leeuw? Dan is kritiek leveren gemakkelijk, als we eerst een fantasiebeeld opbouwen dat met de strekking van Genesis niets te maken heeft.

Zulke opvattingen zijn namelijk pas de laatste eeuwen ontstaan. De mensen weten niet veel van de voorstellingen uit vroegere eeuwen. De scholastici uit de twaalfde eeuw zouden vreemd opkijken als ze nu terug zouden komen en zouden horen wat zijzelf zogenaamd over de Bijbel gezegd zouden hebben. Geen scholasticus is ooit op het idee gekomen er zulke voorstellingen over het bijbelverhaal op na te houden als men tegenwoordig meent. Dat zouden de mensen tegenwoordig kunnen weten, als ze werkelijk wilden leren. We hoeven de geschriften van de scholastici maar echt te bestuderen, om te zien dat daar duidelijk in wordt uitgesproken dat het om iets anders gaat. Ook al was het bewustzijn dat we in het bijbelverhaal met een weergave van helderziend onderzoek te maken hebben, al op een bepaalde manier verdwenen, er was toch nog iets heel anders aanwezig dan de plat materiële exegese die vanaf de zestiende, zeventiende eeuw gangbaar is geworden. Niemand uit de eerste eeuwen van de Middeleeuwen zou op het idee zijn gekomen om zoiets te beweren.

Tegenwoordig is het gemakkelijk om de Bijbel te bekritiseren – zolang men tenminste niet weet dat de voorstellingen die men tegenwoordig bestrijdt pas een paar eeuwen geleden ontstaan zijn. En degenen die vandaag de dag de Bijbel het meest bestrijden, leveren een gevecht tegen een fantasieproduct van menselijke voorstellingen en niet tegen de Bijbel. Het is een strijd tegen iets wat er helemaal niet is, wat bij elkaar verzonnen is. Daartegenover heeft de geesteswetenschap de taak door het meedelen van geesteswetenschappelijke onderzoeksresultaten weer op de werkelijke betekenis van de Bijbel te wijzen en daardoor die sterke indrukken mogelijk te maken die

vanzelf in onze ziel opkomen, zodra we leren begrijpen wat in zulke grootse formuleringen uit oude tijden tot ons doorklinkt.

Genesis en de taalkunde

De mensen zou toch verteld moeten worden hoe de overlevering van de bijbeltekst eigenlijk tot stand is gekomen. Zijn door helderziend onderzoek eerst de echte feiten gevonden, dan komt er leven, dan komt er licht in deze bijbelse teksten en dan doen ook kleine afwijkingen in de overlevering niet ter zake, omdat kennis van de waarheid je helpt de tekst goed te lezen. Iets anders is het echter, als de zaken taalkundig worden benaderd. Mensen moeten zich realiseren dat tot in de christelijke eeuwen ook van het eerste deel van de Bijbel niets bestond wat ertoe had kunnen verleiden deze tekst zo te lezen als hij tegenwoordig gelezen wordt. Vocalen stonden er eenvoudig niet in, en de tekst was zo dat ook de afzonderlijke woorden nog van elkaar gescheiden moesten worden. Pas later werden ook de punten toegevoegd waarmee in het Hebreeuws de vocalen worden aangegeven. Ik zou wel willen weten met welk recht iemand zonder geesteswetenschappelijke voorbereiding een interpretatie van de oorspronkelijke tekst wil geven waarvan op strikt wetenschappelijke gronden gezegd kan worden dat die klopt.

Weekspreuken

Bij de nieuwe vertaling

Bijna vanaf mijn eerste ontmoeting met de antroposofie leerde ik de weekspreuken kennen als de Duitse spreuken van de *Seelenkalender*, want een Nederlandse vertaling bestond toen nog niet. Ik stelde me bij het woord 'Seelenkalender' een maandkalender voor met prachtige platen die betrekking hadden op de ziel of het zielenleven. Verbaasd was ik toen het een spreukenboekje bleek te zijn. Nu is de betekenis van het Duitse woord *Kalender* niet alleen kalender, maar ook agenda. Een *Taschenkalende*r bijvoorbeeld is een zakagenda. Maar hoewel de allereerste *Seelenkalender* deel uitmaakte van een grote bureau-agenda,

de *Kalender 1912-13*, gaat het ook niet om een agenda. Het is eerder een almanak, de derde vertaling van het woord *Kalender*, een almanak voor de ziel zoals de Enkhuizer Almanak een almanak is voor het weer.

Ik leerde als student aan de Academie voor Euritmie de weekspreuken uitvoerig kennen door de onvergetelijke voordrachten van Han van Goudoever daarover. Later heb ik met andere euritmisten menige weekspreuk geëuritmiseerd in de choreografie van Rudolf Steiner. Dan ben je niet alleen met de inhoud bezig, maar vooral met de kunstzinnige vormgeving: het ritme van de spreuk, de rangschikking van de werkwoorden en de zelfstandige naamwoorden, enzovoort.

Het stond voor mij dan ook direct vast dat het oorspronkelijke ritme van de weekspreuken, het wekkende ritme kort-lang, de jambe, dat alle tweeënvijftig spreuken doortrekt, bij een nieuwe vertaling bewaard moest blijven. Ook zouden de spreuken en de tegenspreuken die in het Duits dezelfde rangschikking van woorden hebben, dit ook in de vertaling moeten hebben.

Met deze uitgangspunten op zak toog ik in de kersttijd van 2015/2016 aan het werk en had binnen veertien dagen, meegevoerd door de krachtige golfbeweging van de jambe, alle tweeenvijftig spreuken vertaald.

Nu is de taal van de *Seelenkalender* verre van alledaags. Het gaat om deels onbewuste gevoelens in de ziel die niet gemakkelijk te beschrijven zijn, deels om zodanige formuleringen dat er zelfs grammaticale onjuistheden lijken te staan. Woorden als *Welt* en *Welten, schauen, fühlen, Ahnen* en *Ahnung* keren veelvuldig terug. Hoe vertaal je die in eenvoudige Nederlandse woorden zonder afbreuk te doen aan hun rijke inhoud? *Geheimnisvoll* kun je vertalen met 'vol van geheimen', maar betekent gewoon geheimzinnig. Dat heeft een verkeerd ritme, dus dan moet je, wat af en toe onvermijdelijk is, afwijken van het doorgaande jambische ritme. Of je zet het op een andere plaats in de zin waardoor er toch een doorgaande jambe ontstaat.

Maar er zijn meer vertaalkwesties. Neem bijvoorbeeld het simpele Duitse woord *schauen*. Je bent geneigd het overal met schouwen te vertalen, dan heb je mooi ook dezelfde klank, maar helaas, in het Duits kan *schauen* zowel (bovenzinnelijk) schouwen als (gewoon) zien betekenen. Het hangt dus van de context af hoe dit woord vertaald moet worden.

In de eerste weekspreuk staat:
Und Freude aus den Seelentiefen
Dem Licht sich eint im Schauen
Dat is vertaald met:
En vreugde uit de zielediepten
zich met het licht verenigt in het zien.
Het woord *Geistesschauen* uit de negende weekspreuk levert in dit opzicht geen problemen op. Maar hoe is het met:
Ich selber schau in Raumesweiten
des Herbstes Winterschlaf
uit de 23e weekspreuk? Daar is gekozen voor een meer vrijlatende vertaling die beide mogelijkheden in zich bergt:
Ik zelf aanschouw in ruimtewijdten
de herfst in winterslaap
Ten slotte is
Nun trete du, Erinnerung
Aus Geistestiefen leuchtend auf
Und stärke mir das Schauen
uit de 46e weekspreuk vertaald met:
Kom nu, herinnering
uit geestelijke diepten stralend op
versterk in mij het zien.
Uit de voorafgaande spreuken wordt namelijk duidelijk dat niet het bovenzinnelijke schouwen maar het gewone zien met de zintuigen moet worden versterkt.

Woorden als *ahnen*, of *Ahnung*, of ook *erahnen*, kunnen moeilijk met een enkel

woord worden vertaald. Bovendien wordt er niet steeds hetzelfde mee bedoeld. Dus ook daar hangt de vertaling weer af van de context.

Nun trete du mein Ahnen
uit weekspreuk 7 werd in het Nederlands:

Kom nu, mijn diep vermoeden

In weekspreuk 9 komt bijna hetzelfde woord voor:

Und kraftvoll kündet Ahnung mir
wat vertaald is met:

en krachtig zegt een diep
vermoeden mij

In de daaropvolgende 10e weekspreuk komt het woord *erahnend* voor:

Erahnend regt im Innern sich
die regel is vertaald met

Voorvoelend roert vanbinnen zich

Verder in weekspreuk 13

In Geistesgründen suche ahnend
wat in het Nederlands geworden is

In geestelijke gronden zoek
verwachtend

In totaal gaat het om negen weekspreuken waarin woorden met *ahnen*, *erahnen*, *Ahnung* en dergelijke voorkomen. Na weekspreuk 13 volgen nog de weekspreuken 16, 18, 21, 27 en 42.

Deze, en andere, vertaalkwestie kwamen na de eerste, ietwat overmoedige, vertaalpoging langzamerhand aan het licht, mede door uitvoerige gesprekken met Frans van Bussel en Martien Ockeloen. Ook de vraag in hoeverre je in een min of meer poëtische tekst mag afwijken van het standaard gebruikelijke Nederlands werd van verschillende kanten bekeken.

Een vertaling is nooit een kopie van de tekst in een andere taal. Elke taal heeft zijn eigen kwaliteit, en daarin kunnen sommige dingen wel, en andere niet gezegd worden. Elke vertaling is een herschepping vanuit de oorspronkelijke tekst. Omdat dit bij de spreuken van Rudolf Steiner nog sterker het geval is dan bij zijn boeken of voordrachten is ervoor gekozen de weekspreuken tweetalig uit te geven. Een ieder kan op die manier zowel het Duitse origineel als de Nederlandse herschepping tot zich nemen.

Roel Munniks

Lezers over hun ervaringen met de weekspreuken

Spreuk en ervaring verdiepen elkaar
‘Zoals velen op die leeftijd zocht ik rond mijn veertiende naar verdieping. De antroposofie trok mij aan, maar het lezen van het werk van Steiner was voor mij een worsteling. Dat gold ook voor de *Weekspreuken*, die ik ergens in de jaren negentig voor het eerst probeerde te begrijpen. Vanaf het moment dat ik was verbonden aan *Motief* – eerst als freelance journalist en vanaf 2005 als eindredacteur –, viel mijn werk met mijn eigen zoektocht samen.

Mijn verbinding met de antroposofie groeide en werd gevoed door de interviews en gesprekken die ik voor

Motief voerde; mijn verbinding met de weekspreuken verdiepte zich toen ik een maandelijkse column over weekspreuken had: *Bezieling*. Langzamerhand merkte ik toen hoe de weekspreuken een raster vormden dat ik over mijn ervaringen in het leven kon leggen. Zo kreeg ik toegang tot de spreuken. Vaak ging het zo dat ik een maand lang met een spreuk rondliep. De tekst kwam mij dan eerst hermetisch voor, maar ergens in die maand kwam er altijd wel een moment waarop een alledaagse gebeurtenis of ervaring de sleutel werd tot de spreuk: "Dit bedoelde Steiner er dus mee!"

Als voorbeeld noem ik Weekspreuk 25, begin september [in de vertaling van W. Nauta, redactie]:

Ik mag mijzelf nu toebehoren
en stralend innerlijk licht verbreiden
in de duisternis van ruimte en van tijd.
De natuur van mijn wezen
dwingt tot slapen,
de zielendiepten moeten waken,
en wakend de gloed van de zon
in het koude rijzen van de winter dragen.

Ik ben natuurlijk niet de enige die vaak een grote machteloosheid ervaart tegenover de gebeurtenissen in de wereld. In de nazomer van 2014 werd ik diep geraakt door de situatie van de Yezidi's, die in Irak een berg op waren gejaagd. Daardoor begreep ik die spreuk en verdiepte zich mijn begrip van wat zich daarin uitdrukt.'

Ingrid Gouda Quint
(64 jaar, Opheusden)

Uit de betreffende column (*Motief,* september 2014) *klinkt door de tegenstelling tussen het beklemmende wereldnieuws en 'zonnige momenten' uit het dagelijkse leven heen het volgende motief: de tegenstelling tussen de zonnige zomer en de aankondiging van het donker in herfst en winter, wordt overstegen in het beeld van de oogst. Die oogst dragen we met ons mee de winter in* [redactie].

Mensenziel en wereldwijdten

'Via mijn antroposofische huisarts kwam ik met de weekspreuken in aanraking. Ik had geen idee van de structuur die Rudolf Steiner erin heeft aangebracht en las zo nu en dan een spreuk, totdat ik in de bibliotheek het boek *Het ritmisch samenspel van mensenziel en wereldwijdten* tegenkwam. Dit boek van Johan Theissen heeft mij diep geraakt. Na het lezen van dit boek besefte ik dat ik de weekspreuken als het ware als een blinde had gelezen. Nu begon ik te zien hoe de spreuken ritmisch door het jaar en de seizoenen heen weven en welke kosmische werkzaamheid zich in de spreuken uitdrukt.

In het bijzonder raakt mij de tegenstelling tussen zomer en winter, licht en donker. De ervaring van die tegenstellingen in mijzelf en in de wereld worden verdiept door het leven met die spreuken. Zo kun je door de weekspreuken dieper in jezelf komen en tegelijkertijd dieper doordringen in de wereld, in de kosmos. Iedere spreuk biedt een klein stukje wijsheid, samen 'weven' de spreuken in de kosmos en in jezelf, in mensenziel en wereldwijdten.

De titel *Het ritmisch samenspel van mensenziel en wereldwijdten* sprak mij direct aan en de inhoud heeft mij niet meer losgelaten. Dit boek heeft de weekspreuken voor mij toegankelijk gemaakt. Tegelijkertijd is het eigenlijk een zeer ontoegankelijk boek. Ik bewerk het nu tot een werkboek, *Werken met de Spreuken*, in de hoop de weekspreuken zo, op mijn beurt, voor meer mensen toegankelijk te maken.'

Trudy Veeken-Zoon (65 jaar, Haarlem)

Weekspreuken en kentheorie

'Toen ik een tijdje aan het priesterseminarie in Stuttgart studeerde kwamen de weekspreuken daar zo af en toe langs. Ik kocht daar een Duitse uitgave, waarin de spreuken gespiegeld naast elkaar staan: de eerste spreuk naast de laatste, de tweede naast de een-na-laatste, enzovoort. In die uitgave gaat Michael Debus in een nawoord op die spiegeling in en op de verbanden met het jaarverloop en de jaarfeesten. Michael Debus gaf daar aan het seminarie een cursus over Steiners kennistheorie, en gebruikte daarbij bepaalde spreuken voor de opening en sluiting. Die combinatie van filosofie en kennistheorie met de weekspreuken maakte mij nieuwsgierig.

Denken en waarnemen zijn de twee pijlers van Steiners kentheorie. Hoe die twee pijlers elkaar nodig hebben om tot de werkelijkheid door te kunnen dringen, drukt zich uit in twee spiegelspreuken (weekspreuk 20 en weekspreuk 33). Spreuk 33 verwoordt wat de mens denkend voor de wereld betekent: hij brengt de veelheid aan verschijnselen denkend samen in zijn ziel. In de spiegelspreuk in augustus komt dan de betekenis van het waarnemen als verbinding met de wereld tot uitdrukking.

Door de spreuken in het jaarverloop te volgen ga je de beweging tussen ik en wereld ook in de seizoenen ervaren, het uitvloeien en tot jezelf komen. In de zomer heb ik de ervaring van een opgaan in de wereld. In de winter zit ik lekker binnen, daar kan ik me meer comfortabel in mezelf terugtrekken. Dat meebewegen met de seizoenen had ik, terugkijkend, veel minder in de tijd dat ik me niet zo met de weekspreuken bezighield. Bijvoorbeeld tijdens mijn studie aan de universiteit, daar kwam ik wat meer los te staan van het jaarverloop, en dat maakte mijn tijdsbesef veel abstracter, veel minder levendig.'

Jesse Mulder (33 jaar, Driebergen)

20

Zo voel ik pas mijn zijn
dat ver van het wereldzijn
in zich zichzelf zou moeten doven
en bouwend slechts op eigen grond
in zich zichzelf zou moeten doden

(vertaling Roel Munniks)

33

Zo voel ik pas de wereld
die buiten het meebeleven van mijn ziel
op zich een leeg en ijzig leven slechts
en zonder macht zich openbarend,
in zielen weer opnieuw zich scheppend,
in zich de dood slechts vinden kan.

Reeks *Werken en voordrachten*

In de reeks Werken en voordrachten van de Rudolf Steiner Vertalingen verschijnen elke twee jaar drie boeken. In het onderstaande overzicht zijn de titels opgenomen die in 2016-2017 zullen gaan verschijnen, alsmede de voorgenomen uitgaven en de reeds verschenen delen. Sonja van der Klift verzorgt in 2015 en 2016 de omslagen.

UITGAVEN 2016-2017

Spiritualiteit en pathologie. Een cursus voor artsen en priesters GA 318 (2016)
Het Bijbelse scheppingsverhaal GA 122 (2016)
Menswaardige voeding *div.* GA (herfst 2017)

VOORGENOMEN UITGAVEN

De drempel van de geestelijke wereld GA 147
Mens en sterrenwereld *div.* GA
Euritmietherapie GA 315 (in opdracht van de Nederlandse Vereniging voor Euritmietherapie)

REEDS VERSCHENEN

Algemene menskunde als basis voor de pedagogie GA 293
Antroposofie. Een nieuwe benadering GA 234
Antroposofie voor jonge mensen GA 217
De antroposofische beweging I. Ontstaansgeschiedenis GA 257, *een keuze*, *en* GA 258
De antroposofische beweging II. Toekomstimpulsen GA 260 *en* GA 260a, *een keuze*
Apocalypse en priesterschap GA 346
Het bewustzijn van de ingewijde GA 243
De bovenzinnelijke mens. Het leven na de dood GA 231
Brieven *div* GA, *een keuze*
De christelijke inwijding en de mysteriën van de oudheid GA 8
Egyptische mythen en mysteriën GA 106
Het esoterische christendom GA 118 *en* GA 130, *een keuze*
Esoterische scholing GA 264-268, *een keuze*
Het evangelie naar Johannes GA 103
Het evangelie naar Lucas GA 114
Het evangelie naar Marcus GA 139
Het evangelie naar Mattheüs GA 123
De filosofie van de vrijheid GA 4
Gedichten, spreuken, meditaties GA 40 *e.a.*

Geesteswetenschap en geneeskunde GA 312
Genezend opvoeden. Over kinderen met een ontwikkelingsstoornis GA 317
Gezondheid, ziekte, genezing *div.* GA
Grondslagen voor een verruiming van de geneeskunde GA 27
Inzicht in het mysterie van Golgotha GA 175
Jaarfeesten *div.* GA
Karmaonderzoek 1 GA 240, *een keuze*, *en* GA 235
Karmaonderzoek 2 GA 236, *een keuze*
Karmaonderzoek 3 GA 236, GA 237 *en* GA 240, *een keuze*
Karmaonderzoek 4 GA 237 *en* GA 240, *een keuze*
Karmaonderzoek 5 GA 238
Karma van het beroepsleven GA 172
Kerngedachten van de antroposofie GA 26
De kernpunten van het sociale vraagstuk GA 23
Kosmische hiërarchieën. De evolutie van aarde en mensheid GA 110
De kringloop van het jaar GA 223 *en* GA 229, *een keuze*
Kunst en cultuurvernieuwing GA 275
Macrokosmos en microkosmos GA 119
Meditatie GA 12, GA 16 *en* GA 17
Metamorfosen van de ziel GA 58/59
Mijn levensweg GA 28
Mysteriedrama's I. De poort van de inwijding *en* De beproeving van de ziel *uit* GA 14
Mysteriedrama's II. De wachter aan de drempel *en* Het ontwaken der zielen *uit* GA 14
Mysterieplaatsen en inwijdingswegen GA 232
Opvoeding en onderwijs. Spirituele grondslagen GA 305, *een keuze*
Opvoedkunst. Methodisch-didactische aanwijzingen GA 294
Sociale toekomst GA 332a
De spirituele bronnen van de kunst GA 271
De strijd om het mens-zin. Aspecten van het kwaad *div.* GA
Theosofie GA 9
Uit de schoot der goden. De werkelijkheid van de evolutie GA 132
Voorbij de grenzen van de natuurwetenschap GA 322
Vorm en beweging. Architectuur, beeldhouwkunst, euritmie *div.* GA
Vruchtbare landbouw op biologisch-dynamische grondslag GA 327
Waarheid en wetenschap *en* Filosofie en antroposofie GA 3 *en* GA 35, *een keuze*
De weg tot inzicht in hogere werelden GA 10
Wegen naar Christus GA 131
De wereld van de gestorvenen GA 141 *e.a.*
Wereldgeschiedenis in het licht van de antroposofie GA 233
Werkingen van het karma GA 120 *en* GA 135
De wetenschap van de geheimen der ziel GA 13
Het wezen van de kleuren GA 291
Zintuigen en levensprocessen *div.* GA

Begunstiger worden?

Met elkaar zorgen onze begunstigers ervoor dat het werk van Rudolf Steiner door ons kan worden vertaald en uitgegeven, waarmee het bereik en de betekenis van zijn werk in het Nederlandse taalgebied wordt vergroot.

Met een bedrag van minimaal € 50 per jaar steunen de begunstigers het werk van de stichting.

Jongeren (tussen 18 en 28 jaar) doen dit door € 25 per jaar bij te dragen.

Per twee jaar verschijnen er drie nieuwe uitgaven. Begunstigers ontvangen die gratis, terwijl de jonge begunstigers daarnaast iedere twee jaar een extra boek kunnen uitzoeken uit de reeks.

Voor alle begunstigers geldt dat zij 20% korting krijgen bij bestelling van reeds eerder verschenen delen.

Begunstigers die in één keer een bedrag willen schenken van ten minste € 3000, ontvangen de complete reeks van reeds verschenen boeken gratis, en tot en met 2017 alle nog te verschijnen delen.

Bijdragen aan onze stichting komen in aanmerking voor fiscale aftrek. U kunt gebruik maken van een schenkingsovereenkomst met periodieke schenkingen van minimaal vijf jaar, zonder notariële akte.

Wilt u daar meer over weten, dan kunt u contact opnemen met Floris Lambrechtsen (06 42 69 37 92 of per e-mail: floris@lambrechtsen.eu).

Bijdragen van begunstigers

In 2015 is het aantal begunstigers licht gedaald. We hebben afscheid genomen van enkele begunstigers die op leeftijd komen en/of de financiële bijdrage niet meer kunnen dragen. Gelukkig stonden daar dit jaar ook weer nieuwe begunstigers tegenover. De inkomsten zijn door het dalende aantal begunstigers en de teruglopende verkoop van boeken gedaald.

Onze oproep in *Motief* dit voorjaar om extra bij te dragen vanwege de wankele financiële positie is gelukkig niet onbeantwoord gebleven. Desondanks blijven de uitgaven groter dan de inkomsten. Dit geeft ons aanleiding om de begunstigers te (blijven) vragen om vooral royaal bij te dragen en in hun kring het begunstigerschap te promoten.

Namens het bestuur,
Floris Lambrechtsen, penningmeester

Ja! Ik wil graag bijdragen aan het tot stand brengen van de editie Rudolf Steiner / Werken en voordrachten. Hieronder geef ik mijn keuze aan.

- ❍ Ik geef mij op als begunstiger en ben bereid tot een schenking van € 50 per jaar. Ik ontvang de delen van het lopende jaar, terwijl ik eerdere delen met 20% korting kan aanschaffen.
- ❍ Ik geef mij op als jonge begunstiger en ben bereid tot een schenking van € 25 per jaar. Mijn geboortejaar is .....
- ❍ Ik heb mijn bijdrage voor 2016 overgemaakt op de rekening bij de ING bank, nr. NL88 INGB 0000698 388 of de rekening bij de Triodos Bank nr. NL80 TRIO 0212 1852 25 t.n.v. Stichting Rudolf Steiner Vertalingen te Zeist.
- ❍ Ik wil voor de betaling van de bijdrage voor 2016 graag een acceptgiro ontvangen.
- ❍ Ik geef mij op als decenniumbegunstiger. Ik maak een bedrag van € 3000,– over en ontvang de tot dusver verschenen delen gratis, plus de nieuw te verschijnen delen t/m 2016.
- ❍ Ik overweeg u te steunen met een periodieke uitkering of een legaat. Neemt u contact met mij op.

Naam _____ m/v

Adres _____ E-mailadres _____

Postcode _____ Plaats _____ Telefoon _____

Deze bon graag in een voldoende gefrankeerde envelop toezenden aan:

Voldoende
frankeren
s.v.p.

Stichting Rudolf Steiner Vertalingen
Kadoelenweg 220
1035 NN Amsterdam